

VEDTAK AV SÆRSKILT UTVALG OPPNEVNT I MEDHOLD AV
FORSKNINGSETIKKLOVEN § 5 FEMTE LEDD, I KLAGE OVER
GRANSKINGSUTVALGETS UTTALELSE OM VITENSKAPELIG UREDELIGHET
I DOKTORAVHANDLING AVLAGT VED HANDELSHØYSKOLEN BI

Vedtak avgitt 28. januar 2013

Innholdsfortegnelse

DEL I

1. Historikk
2. Regleverket, mandat og habilitetsvurdering
3. Granskingsutvalgets behandling
 - 3.1. Generelt
 - 3.2. Uttalelsen fra ad hoc-utvalget
 - 3.3. Uttalelsen fra det sakkyndige utvalget
 - 3.4. Granskingsutvalgets konklusjon
4. Kunnskapsdepartementets behandling

DEL II

5. Klageutvalgets mandat og arbeid
6. Spørsmålet om tilbakevirkning
 - 6.1. Innledning
 - 6.2. Vilkår for anvendelse av tilbakevirkningsforbudet
 - 6.3. Vurdering av om tilbakevirkningsforbudet kommer til anvendelse
7. Plagiatvurderingen
 - 7.1. Vitenskapelig uredelighet
 - 7.2. Plagiatbegrepet i objektiv forstand
 - 7.3. Omfanget av plagiat
 - 7.4. Klageutvalgets vurdering av plagiat
8. Vurderingen av subjektiv skyld

DEL III

9. Konklusjon

DEL I

1. Historikk

Saken gjelder klage over uttalelse fra Nasjonalt utvalg for redelighet i forskningen (Granskingsutvalget) 19. mars 2012, i sak om påstått plagiering, som konkluderte med at A (heretter klager) hadde opptrådt vitenskapelig uredelig i sitt arbeid med doktoravhandlingen «X» med undertittel «XX». Doktoravhandlingen er avlagt ved Handelshøyskolen BI og ble godkjent etter disputas i 2004.

Saken startet 21. mars 2010 da to ansatte, professorene B og C, ved BI varslet skolens ledelse om syv mulige tilfeller av plagiat i klagers doktoravhandling. Klager var på dette tidspunktet førsteamanuensis og instituttleder på BI. Saken ble først håndtert av rektor på BI i samsvar med BIs retningslinjer for intern varsling. Som ledd i saksbehandlingen anmodet rektor Forskningsetisk utvalg ved BI om uttalelse. Av de samme varslerne ble ytterligere 51 tilfeller av mulig plagiat i doktoravhandlingen sendt inn 19. april 2010, mens saken var under behandling hos Forskningsetisk utvalg. Disse ble bare vurdert av det Forskningsetiske utvalgets mindretall. Forskningsetisk utvalg ferdigstilte sitt arbeid i august 2010. Utvalget delte seg i et flertall som mente det ikke forelå plagiat, og et mindretall som kom til motsatt konklusjon. Rektor sluttet seg til flertallet, og konkluderte 10. september 2010 med at plagiat ikke hadde funnet sted. BI ved rektor sendte 13. oktober 2010 en redegjørelse for saken til Granskingsutvalget til orientering.

Den 19. september 2010 meldte de samme varslerne om ytterligere 168 påstander om mulig plagiat. Disse ble oversendt Granskingsutvalget 19. oktober 2010. Granskingsutvalget forespurte BI 29. oktober 2010 om det var mest hensiktsmessig at utvalget overtok saken. I svar av 9. november 2010 uttalte rektor at BI selv ville behandle saken, men at man ønsket en prinsipiell avklaring av plagiatbegrepet fra Granskingsutvalget. Det ble av Granskingsutvalget oppnevnt et ad hoc-utvalg for både å drøfte om henholdsvis flertallet og mindretallet i Forskningsetisk utvalg ved BI hadde anvendt korrekt norm i relasjon til uredelighetsbegrepet i saken, samt generelle sider av plagiatbegrepet.

Granskingsutvalget oversendte ad hoc-utvalgets uttalelse til klager og BI 17. juni 2011. I svarbrev 29. juni 2011 uttalte BI at dersom Granskingsutvalget fant at saken burde granskes nærmere, burde det gjøres av det nasjonale utvalget. Granskingsutvalget besluttet 12. september 2011 å behandle saken. Granskingsutvalget oppnevnte et sakkyndig utvalg i forlengelsen av det arbeid ad hoc-utvalget hadde gjort. Det sakkyndige utvalgets oppdrag var å granske klagers doktoravhandling, for å ta stilling til om det forelå brudd på god vitenskapelig praksis. Det sakkyndige utvalget konkluderte med at det forelå plagiat i objektiv forstand, men at klager ikke hadde utvist tilstrekkelig grad av subjektiv skyld. Et enstemmig Granskingsutvalg konkluderte 19. mars 2012 med at det forelå plagiat i objektiv forstand. Ved skyldspørsmålet delte utvalget seg i et flertall som mente at det forelå subjektiv skyld, og et mindretall som mente at klagers manglende kjennskap til og etterlevelse av normene for god vitenskapelig praksis, ikke kunne bebreides ham/henne som grovt uaktsomt, og at han/hun dermed ikke kunne sies å ha opptrådt vitenskapelig uredelig.

Granskingsutvalgets uttalelse ble av klager påklaget 2. mai 2012. Granskingsutvalget fant ikke grunnlag for å endre sitt vedtak, og oversendte klagen til Kunnskapsdepartementet,

jf. forskningsetikkloven § 5 femte ledd. Kunnskapsdepartementet behandlet klage over saksbehandlingsfeil, se punkt 4 nedenfor.

2. Regelverket, mandat og habilitetsvurdering

Nasjonalt utvalg for granskning av redelighet i forskning (Granskingsutvalget) ble opprettet ved lov om behandling av etikk og redelighet i forskning (forskningsetikkloven) av 3. juni 2005 nr. 56. Utvalgets sammensetning og oppgaver fremgår av § 5 og tilhørende forskrift 8. juni 2007 nr. 593. Kunnskapsdepartementet fastsatte 27. juni 2007 en veileder for utvalgets arbeid. Granskingsutvalgets oppgaver er blant annet å vurdere og behandle konkrete saker hvor det er mistanke om alvorlige tilfeller av uredelig forskning.

Kunnskapsdepartementet er etter forskningsetikkloven § 5 femte ledd klageinstans for klager vedrørende Granskingsutvalgets saksbehandling. Departementets kompetanse begrenses dermed etter loven til materielle feil ved selve saksbehandlingen, og avgrenses mot en realitetsbehandling av vedtakets innhold. For vurdering av vedtakets innhold skal det oppnevnes et særskilt utvalg.

Dette særskilt nedsatte utvalget (heretter klageutvalget) er opprettet med hjemmel i forskningsetikkloven § 5 femte ledd, jf. forskriftens § 7. Klageutvalget skal etter loven vurdere innholdet i Granskingsutvalgets uttalelse av 19. mars 2012. Utvalgets mandat er imidlertid ikke avgrenset til bare å kunne vurdere sakens innhold og utvalget står fritt til å vurdere alle sider av saken.

Klageutvalgets medlemmer er vurdert habile etter forvaltningsloven § 6. For oversikt over klageutvalgets medlemmer og habilitetsvurdering av dem, vises det til Vedlegg 1 og 2.

3. Granskingsutvalgets behandling

3.1. Generelt

Etter dialog med BI besluttet Granskingsutvalget 12. september 2011 å behandle denne saken. Granskingsutvalget har i saken hatt bistand av tre eksterne sakkyndige, i form av et ad hoc-utvalg og et sakkyndig utvalg.

3.2. Uttalelsen fra ad hoc-utvalget

Granskingsutvalget oppnevnte 27. januar 2011 et ad hoc-utvalg med tre medlemmer; professor Gøran Hermerèn, professor Trond Pettersen og professor Ole-Andreas Rognstad. Utvalgets mandat var todelt. Den ene oppgaven var å drøfte om henholdsvis flertallet og mindretallet i Forskningsetisk utvalg ved BI hadde anvendt korrekt norm i relasjon til uredelighetsbegrepet i saken. Ad hoc-utvalget konkluderte med at utvalgets flertall anvendte en feilaktig forståelse av uredelighetsbegrepet, mens mindretallet anvendte en riktig forståelse. Den andre oppgaven var å utrede prinsipielle sider av plagiatbegrepet som også senere skulle kunne benyttes i andre saker. Ad hoc-utvalgets uttalelse var ferdigstilt og ble oversendt Granskingsutvalget 27. mai 2011.

3.3. Uttalelsen fra det sakkyndige utvalg

Granskingsutvalget oppnevnte 4. oktober 2011 et sakkyndig utvalg med to medlemmer; professor Trond Pettersen og professor Ole-Andreas Rognstad. Utvalget fikk i oppdrag å granske innklagedes doktoravhandling, for å ta stilling til om det foreligger brudd på god vitenskapelig praksis. Oppdraget ble avgrenset til de opprinnelige 7 påstandene og 168 ytterligere påstander som ble fremsatt 19. september 2010. De 51 påstandene som ble fremsatt

19. april 2010 ble det avgrenset mot, da det ikke fantes nærmere grunnlagsdokumentasjon. Det sakkyndige utvalget konkluderte i sin uttalelse 22. desember 2011 med at det forelå plagiat i objektiv forstand, men ikke i subjektiv forstand, da avskriften ikke er gjort i den hensikt å villede eller bedra leseren.

3.4. Granskingsutvalgets konklusjon

Granskingsutvalget konkluderte 19. mars 2012 med følgende uttalelse:

«A har opptrådt vitenskapelig uredelig».

Et samlet Granskingsutvalg konkluderte med at det i doktoravhandlingen forelå omfattende plagiering i objektiv forstand. Flertallet (fem personer) fant at fremgangsmåten i avhandlingen må bebreides klager som grovt uaktsom, og at det dermed foreligger vitenskapelig uredelighet. Mindretallet (to personer) mente at klagers manglende kjennskap til og etterlevelse av normene for god vitenskapelig praksis ikke kunne bebreides ham/henne som grovt uaktsomt, og at klager dermed ikke kunne sies å ha opptrådt vitenskapelig uredelig.

Granskingsutvalgets vedtak ble som nevnt påklaget 2. mai 2012. Granskingsutvalget vurderte klagen i sitt møte 31. mai 2012, og fant ikke grunnlag for å endre sitt vedtak.

4. Kunnskapsdepartementets behandling

Kunnskapsdepartementet mottok klagen 4. juni 2012. Da klagen inneholdt klage både over saksbehandlingsfeil og uttalenes innhold, foreslo departementet i brev til klager av 19. juni 2012, at Granskingsutvalgets saksbehandling og realitetsvurdering skulle vurderes samlet av et særskilt nedsatt utvalg. I brev av 30. juni 2012 har klager ikke samtykket til en slik behandling. Departementet behandlet klagen vedrørende Granskingsutvalgets saksbehandling, og fattet vedtak 12. september 2012 om at det ikke forelå saksbehandlingsfeil. Som ledd i behandlingen under mulige saksbehandlingsfeil har departementet også behandlet klagers anførsel knyttet til at Granskingsutvalget besluttet å behandle klagen. Som det fremkommer av departementets vedtak, står Granskingsutvalget fritt til å behandle saker av eget initiativ.

DEL II

5. Klageutvalgets mandat og arbeid

Klageutvalget har valgt å avgrense sitt mandat til ikke å behandle de sider ved saksbehandlingen som allerede er behandlet i Kunnskapsdepartementets vedtak vedrørende mulige saksbehandlingsfeil. Ved behandling av saken har klageutvalget tatt utgangspunkt i klagers klage av 2. mai 2012. Utvalget har arbeidet i møter, og gjennom e-post og telefon. Det har vært gjennomført fire møter i perioden fra oktober 2012 til januar 2013.

Klager tok 19. november 2012 kontakt via e-post med klageutvalgets leder med spørsmål og innspill relatert til klageutvalgets behandling av saken. Klageutvalgets sekretariat kontaktet klager 30. november 2012 med informasjon om hvilke saksdokumenter utvalget arbeidet ut i fra, utvalgets arbeidsmåte og når utvalget regnet med å konkludere. Klager ble oppfordret til å ta kontakt dersom han/hun mente utvalget manglet dokumentasjon eller annen informasjon i saken. Det ble opplyst om at utvalget på daværende tidspunkt ikke hadde ytterligere spørsmål

til klager enn hva som synes å være belyst i det skriftlige materialet. Klager tok ikke ytterligere kontakt med klageutvalget.

6. Spørsmålet om tilbakevirkning

6.1 Innledning

Klager har gjort gjeldende at Granskingsutvalget i realiteten har anvendt skyldkravet i forskningsetikkloven § 5 annet ledd med tilbakevirkende kraft, i strid med forbudet i Grunnlovens § 97.

Granskingsutvalgets vurdering av om det å uttale seg om forskning som ble utført før forskningsetikkloven trådte i kraft, vil stride mot forbudet i Grunnloven § 97 å gi lover tilbakevirkende kraft, fremgår av uttalelsen punkt 5.1.1 side 19-22. Granskingsutvalget konkluderte med følgende:

«Selv om det kan være noe tvil om dette spørsmålet, er Granskingsutvalget kommet til at det ikke er i strid med Grunnloven § 97 å uttale seg om forskning som ble utført i tiden før forskningsetikkloven trådte i kraft. Det følger av lovens § 5 annet ledd at det må foreligge "alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis", hvilket må forstås som vitenskapelig praksis på den tiden forskningen foregikk. Det foreligger derfor ingen tilbakevirkning med hensyn til den normen forskningen vurderes ut fra.» (s. 22)

Klager har fremholdt at med den forutsetningen som fremgår av dette sitat – at eldre forskning må vurderes i forhold til vitenskapelig praksis på den tiden forskningen foregikk – kan Granskingsutvalgets konklusjon knyttet til tilbakevirkningsspørsmålet for så vidt forsvares.

Klager gjør imidlertid gjeldende at Granskingsutvalget glemmer forutsetningen for sin konklusjon i de etterfølgende vurderingene; selv om det i Granskingsutvalgets uttalelse om plagiatvurderingen i punkt 5.4 riktignok er tatt utgangspunkt i NESH (1999), fremholder klager at Granskingsutvalget, i vurderingen av subjektiv skyld i punkt 5.5, har foretatt en detaljert vurdering basert på skyldkravet i forskningsetikkloven § 5 annet ledd, en lovbestemmelse som trådte i kraft nesten 3 år etter at avhandlingen ble ferdigstilt, men uten at det fremkommer noen vurdering av hvilket skyldkrav som gjaldt da avhandlingen ble skrevet i perioden 1999–2004.

Denne anførselen bygger på en forutsetning om at normen for forskning som var nedfelt i NESH (1999), inneholdt en høyere terskel for å konstatere vitenskapelig uredelighet enn det som følger av forskningsetikkloven. Klageutvalget vil foreta en nærmere vurdering av dette spørsmålet i punkt 6.3. Klageutvalget vil først (i punkt 6.2) skissere vilkårene for at tilbakevirkningsforbudet kommer til anvendelse.

6.2 Vilkår for anvendelse av tilbakevirkningsforbudet

For at det skal kunne foreligge en grunnlovsstridig tilbakevirkning, må fire minimumsvilkår være oppfylt; 1) krav til lov, 2) krav om at lovgivningen må innebære tilbakevirkende elementer, 3) krav om at det må foreligge skade, ulempe eller ugunst for at den som rammes av lovgivningen skal kunne påberope seg tilbakevirkningsforbudet, og 4) krav om årsakssammenheng mellom den aktuelle lov og skaden/ulempen, se nærmere Benedikte Moltumyr Høgberg, *Forbud mot tilbakevirkende lover*, (Oslo 2010) s. 146 flg. og Høgberg, *Grunnloven § 97 etter plenumsdommen i Rt-2010-143 (Rederiskattesaken)*, i Tidsskrift for Rettsvitenskap 2010 s. 694–744 (på s 699–702).

Utenfor strafferettens område, som den foreliggende sak, må for øvrig disse vilkårene suppleres med en nærmere *avveining eller helhetsvurdering*, jf. Høgberg, TfR 2010 s. 702, se også i samme retning Jens Edvin A. Skoghøy, *Forbud mot tilbakevirkende lover*, Lov og Rett 2011 s. 255–282 (på side 277).

6.3 Vurdering av om tilbakevirkningsforbudet kommer til anvendelse

Vilkåret om *lov* er klart nok oppfylt, idet anførslene om ulovlig tilbakevirkning er knyttet til forskningsetikkloven. Likeledes må det antas at kravet til *årsakssammenheng* vil være oppfylt, dersom de øvrige vilkårene foreligger. Når det gjelder vilkåret om at den aktuelle lovgivningen må inneholde *tilbakevirkende elementer*, ligger det i dette et krav om at lovgivningen må berøre forhold som lå forut for lovreguleringen. Anvendelse av forskningsetikkloven, som trådte i kraft 1. juli 2007, på forskning utført og ferdigstilt i perioden 1999–2004, innebærer etter klageutvalgets vurdering at dette vilkåret er oppfylt, se nærmere Høgberg, *Forbud mot tilbakevirkende lover* s. 194 flg.

Det springende punktet knytter seg til hvorvidt anvendelse av forskningsetikklovens skyldkrav på tidligere forskning kan sies å innebære en *skade, ulempe eller ugunst* for klageren.

Etter klageutvalgets oppfatning forutsetter dette vilkåret at skyldformen grov uaktsomhet i forskningsetikkloven er et for klageren strengere skyldkrav enn det som fulgte av gjeldende forskningsetiske normer på den tiden det aktuelle forskningsarbeidet ble utført, det vil si det skyldkravet som eventuelt kan utledes fra NESH (1999). Dette er også i tråd med klagers anførsler om at grov uaktsomhet ikke var tilstrekkelig til å konstatere vitenskapelig uredelighet før forskningsetikklovens ikrafttredelse, som må forstås som en anførsel om at vilkåret om skade, ulempe eller ugunst er oppfylt.

Som det sakkyndige utvalget peker på (s. 14), inneholder ikke NESH (1999) eksplisitte utsagn om skyldkrav. Det sakkyndige utvalget gir imidlertid uttrykk for at den etterfølgende forskningsetiske retningslinje, NESH (2006), ikke gir uttrykk for noe nytt sammenlignet med tidligere retningslinje. Klageutvalget legger på samme måte som det sakkyndige utvalget til grunn at det med bestemmelsen i forskningsetikkloven § 5 annet ledd utvilsomt har vært tilsiktet å henvise til de forskningsetiske normene, og at det derfor «neppe [er] noen tilfældighet at lovens uredelighetsdefinisjon gjentar de subjektive elementene i NESH (2006) pkt 27 (forsettlig eller grovt uaktsomt)» (s. 11–12). Klageutvalget kan på grunnlag av de betraktninger som fremgår av det sakkyndige utvalgets vurdering punkt 4, særlig sidene 12–14, ikke se at det er holdepunkter for klagers anførsel (klagen punkt 8.4) om at NESH (1999) må forstås slik at det gjaldt et krav om villedningshensikt eller i det minste forsettlig opptreden for å kunne konstatere vitenskapelig uredelighet under de normer for forskning som gjaldt da klagers forskningsarbeid ble utført. Selv om det kan sies å foreligge en viss uklarhet med hensyn til normenes innhold, kan klageutvalget ikke se at det er holdepunkter for å hevde at forskningsetikklovens skyldkrav grov uaktsomhet innebærer en skjerpning av de forskningsetiske normene som var nedfelt i NESH (1999). Selv om punkt 27 i NESH (1999) ikke eksplisitt henviser til skyldkrav, tilsier både ordlyden i bestemmelsen og de grunnleggende hensyn bak de forskningsetiske normer at det også under de normer som gjaldt da avhandlingen ble skrevet, ville ha vært adgang til å konstatere vitenskapelig uredelighet ved tilfeller av utvist grov uaktsomhet.

Klageutvalget kan derfor ikke se at det foreligger noen motstrid mellom de normer for forskning som gjaldt under NESH (1999), og de normer som er formulert i forskningsetikkloven § 5 annet ledd. Klageutvalget konkluderer på denne bakgrunn med at en ikke kan se at ett av minstevilkårene for anvendelse av tilbakevirkningsforbudet – vilkåret om skade, ulempe eller ugunst – er oppfylt.

Klageutvalget konkluderer på denne bakgrunn med at det ikke vil være i strid med Grunnloven § 97 å anvende forskningsetikklovens skyldkrav i § 5 annet ledd på forskning som er utført før lovens ikrafttredelse. Klageutvalget finner i likhet med Granskingsutvalget at heller ikke forskningsetikkloven i seg selv er til hinder for anvendelse av loven på eldre forskning.

7. Plagiatvurderingen

7.1. Vitenskapelig uredelighet

Klageutvalget skal vurdere og ta stilling til om klager har opptrådt vitenskapelig uredelig. Forskningsetikkloven § 5 annet ledd definerer vitenskapelig uredelighet som «forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning». Det oppstilles altså to kumulative vilkår for at vitenskapelig uredelighet skal foreligge, et objektivt og et subjektivt. Sistnevnte, som også kan beskrives som et skyldkrav, blir drøftet i punkt 8. Det objektive vilkåret angis som «alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis», og det listes opp flere måter dette kan skje på, herunder ved plagiering.

Forarbeidene utdyper både det objektive vilkåret og skyldkravet. «Lovens definisjon av uredelighet er begrenset til alvorlige tilfeller av bevisst eller grovt uaktsom uredelighet. Definisjonen dekker ikke faglig uenighet eller mindre alvorlige tilfeller av brudd på god vitenskapelig praksis. For at en handling skal falle inn under definisjonen, må utvalget sannsynliggjøre at handlingen har foregått med forsett eller som følge av grov uaktsomhet.» Hva angår det objektive kravet, tilsier begrepsbruken «alvorlige tilfeller» at en eventuell plagiering må være av et visst omfang.

7.2. Plagiatbegrepet i objektiv forstand

Klageutvalget viser til ad-hoc-utvalget sin vurdering av plagiatbegrepets objektive side. Klageutvalget mener at selve plagiatbegrepets objektive side er tilstrekkelig utredet både av ad hoc-utvalget av 2011 og Granskingsutvalget. Klageutvalget finner det ikke nødvendig å gi en nærmere redegjørelse for begrepets normative innhold, og begrenser seg til å peke på at det sentrale i begrepet er «å fremstille andres forskningsarbeider på måter som er egnet til å forlede andre til å tro at det er ens eget verk», jf. NESH 1999 punkt. 27.

7.3. Omfanget av plagiat

Det sakkyndige utvalget hadde som nevnt i oppdrag å granske klagers doktoravhandling for å ta stilling til om det foreligger brudd med god vitenskapelig praksis. Utvalget delte plagieringspåstandene inn i tre kategorier:

Type 1 avskrift: Avskrift fra andre forfattere.

Type 2 avskrift: Avskrift fra offentlige dokumenter.

Type 3 avskrift: Avskrift fra tekster forfattet av samarbeidspartnere, og hvor innklagede på et tidligere tidspunkt har deltatt i prosjektet som førte til teksten det er skrevet fra.

Omfanget på avskriften blir angitt til å være:

Type 1 avskrift: 820 linjer, 19,1 sider, 7,5 prosent av teksten.

Type 2 avskrift: 230 linjer, 5,3 sider, 2,1 prosent av teksten.

Type 3 avskrift: 527 linjer, 12, 3 sider, 4,8 prosent av teksten.

Totalt: 1.577 linjer, 36,7 sider, 14,4 prosent av teksten.

Det sakkyndige utvalget understreket at de gav et anslag, og det kan dermed være noe upresist. Klager hevdet denne fordelingen var feil, og at Granskingsutvalget burde ha vurdert hver enkelt påstand på nytt. Kunnskapsdepartementet vurderte dette under mulige saksbehandlingsfeil i sin uttalelse 12. september 2012, og konkluderte med at Granskingsutvalget:

«står fritt til, innenfor rammene i forskningsetikkloven og forvaltningslovens saksbehandlingsregler, å velge sin egen arbeidsmetode, herunder eventuelt å oppnevne særskilt sakkyndige utvalg. Granskingsutvalget kan vektlegge et slikt utvalgs vurderinger og konklusjon etter eget skjønn, så langt de finner arbeidene å være av tilfredsstillende kvalitet».

Klageutvalget er av samme oppfatning som departementet, og mener at det her foreligger en tilfredsstillende saksbehandling fra Granskingsutvalgets side. Dermed er det etter klageutvalgets vurdering unødvendig med en mer inngående etterprøving av de ulike påstandene enn det som allerede er foretatt av det sakkyndige utvalget.

7.4 Klageutvalgets vurdering av plagiat

Som nevnt i pkt. 7.1 tilsier begrepsbruken «alvorlige tilfeller» i forarbeidene at en eventuell plagiering må være av et visst omfang. Når det gjelder selve omfanget av plagiat, slutter klageutvalget seg til det sakkyndige utvalgets uttalelse:

«Våre konklusjoner baserer seg på en helhetsvurdering av den avskrift som er blitt gjort, ikke på detaljene i vårt anslag på omfanget av disse. Våre konklusjoner vil neppe endres ved at detaljene i anslaget endres. Uansett om omfanget på avskrift var 5 eller 15 prosent av den totale tekst, et omfang som gikk fra å være stort (5 prosent, ca 12,8 sider) til å være enda større (15 prosent, ca 38,3 sider), ville våre konklusjoner stå fast.» (s. 17)

Klageutvalget har etter en samlet vurdering av art og omfang av avskrift i avhandlingen kommet til at det foreligger plagiat i objektiv forstand.

8. Vurderingen av subjektiv skyld

På grunnlag av de konklusjoner som er trukket i drøftelsen av spørsmålet om tilbakevirkning foran i punkt 6, legger klageutvalget til grunn at skyldkravet i forskningsetikkloven § 5 annet ledd kommer til anvendelse i saken.

Som fremholdt både av ad hoc-utvalget, det sakkyndige utvalget og Granskingsutvalget, må forskningsetikkloven § 5 annet ledd forstås slik at den inneholder et selvstendig skyldvilkår utover det element av subjektiv klander som forutsetningsvis inngår som et element i de forskningsetiske normer. Det vises særlig til det sakkyndige utvalgets vurdering punkt 4 (side 10-11), hvor det pekes på at begreper som forfalskning, fabrikkering og plagiering i forskningsetisk forstand betegner handlinger som betraktes som svært klanderverdige.

For at de aktuelle handlinger som klageutvalget i punkt 7 har vurdert som plagiat (i objektiv forstand) også kvalifiserer som *vitenskapelig uredelige* handlinger, må de aktuelle brudd med god vitenskapelig praksis – i dette tilfelle plagiat – være begått «forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning», jf. forskningsetikkloven § 5 annet ledd.

Granskingsutvalget konkluderte enstemmig med at det ikke forelå grunnlag for at klagers overtredelse av forskningsetiske normer var begått forsettlig (s. 31). Det omtvistede spørsmålet knytter seg til hvorvidt handlingene kvalifiserer til grov uaktsomhet. Granskingsutvalgets flertall konkluderte som tidligere nevnt med at det var utvist grov uaktsomhet både når det gjelder type 1, 2 og 3 avskrift (i henhold til det sakkyndige utvalgets klassifisering). Mindretallet i Granskingsutvalget konkluderte imidlertid med at det ikke var grunnlag for å konstatere grov uaktsomhet, og følgelig at klager dermed ikke kunne sies å ha opptrådt vitenskapelig uredelig.

Rammen for klageutvalgets arbeid relatert til skyldvurderingen er derfor begrenset til å ta stilling til klagers subsidiære anførsler om at klager uansett ikke har opptrådt grovt uaktsomt. Forskningsetikkloven gir ikke selv nærmere forklaring på hva som ligger i normen grov uaktsomhet. Klageutvalget slutter seg imidlertid til Granskingsutvalgets tilnærming til fastleggelsen av standarden grov uaktsomhet, slik dette fremkommer i Granskingsutvalgets uttalelse side 30–31. Kjernen i skyldkravet grov uaktsomhet er, som beskrevet av Høyesterett i avgjørelsen inntatt i Rt. 1989 s. 1318, at det er tale om et «markert avvik fra vanlig forsvarlig handlemåte», og at «[d]et må dreie seg om en opptreden som er sterkt klanderverdig, hvor vedkommende altså er vesentlig mer å klandre enn hvor det er tale om alminnelig uaktsomhet». Klageutvalget er enig med Granskingsutvalget i at disse formuleringene kan danne et utgangspunkt for en vurdering av skyld etter forskningsetikkloven.

Klageutvalget viser også til at Granskingsutvalget, i en senere uttalelse i en annen sak – «Granskingsutvalgets uttalelse i sak om vitenskapelig uredelighet ved et teknisk-industrielt forskningsinstitutt avgitt 19. oktober 2012» – har foretatt en nærmere fastlegging av standardene for skyldvurderingen, på basis av alminnelig juridisk tenkning om de ulike skyldgradene. Granskingsutvalget har i denne uttalelsen som et utgangspunkt lagt til grunn følgende standard:

«Man handler *grovt uaktsomt* når handlingen avviker markant fra god vitenskapelig praksis på en måte som kan karakteriseres som sterkt klanderverdig.» (s. 41).

Klageutvalget slutter seg til denne forståelsen av forskningsetikklovens skyldkrav.

Klageutvalget legger videre til grunn at det følger av det skjerpede beviskravet som er beskrevet av Granskingsutvalgets uttalelse punkt 5.3, at det må foreligge solid bevisovervekt for det faktum som skal karakteriseres som grovt uaktsomt.

Klager har særlig vist til at uttalelsene i lovens forarbeider, Ot.prp. nr. 58 (2005–2006) s. 62, tilsier en svært høy terskel for at det skal kunne konstateres grov uaktsomhet. I forarbeidene gir således departementet uttrykk for at Granskingsutvalget

«... bør være svært restriktivt med å slå fast uredelighet i tilfeller der det kan være tvil om handlingen ligger innenfor kravet til forsett eller grov uaktsomhet».

Departementets uttalelse innebærer etter klageutvalgets vurdering en nokså sterk føring på, og innsnevring av, rekkevidden av skyldformen grov uaktsomhet i forskningsetikkloven, sammenlignet med det som ellers ville følge av en tradisjonell juridisk forståelse av denne skyldformen. Det samme følger av den standard som Granskingsutvalget i etterfølgende praksis har lagt til grunn, se sitatet foran.

Klageutvalget er på denne bakgrunn enig i at skyldvilkåret grov uaktsomhet innebærer en høy terskel for at det kan konstateres grov uaktsomhet. Etter klageutvalgets vurdering tilsier uttalelsen i lovforarbeidene at det må utvises forsiktighet med å konstatere uredelighet i tilfeller der det anses sannsynlig at forskeren ikke har hatt til hensikt bevisst å villede eller forlede.

Klageutvalget er enig i normforståelsen uttrykt av Granskingsutvalgets mindretall, hvoretter klagers handlemåte må være vesentlig mer klanderverdig enn bare alminnelig uaktsomhet for at det skal kunne konstateres grov uaktsomhet. Ytterligere vises det til Granskingsutvalgets normforståelse formulert i uttalelsen fra 19. oktober 2012, som innebærer at det må foreligge solid bevisovervekt for at klageren gjennom sin forskning har avveket «markant fra god vitenskapelig praksis på en måte som kan karakteriseres som sterkt klanderverdig» (s. 41).

Klageutvalget legger denne generelle normforståelsen til grunn, som grunnlag for utvalgets konkrete vurderinger av om skyldkravet er oppfylt.

I den konkrete skyldvurderingen har klageutvalget særlig lagt vekt på følgende momenter:

Kjernen i vurderingen av om skyldkravet er oppfylt, hviler i denne saken mye på hvordan man tenker om avskrift fra andre tekster hvor referanse er oppgitt, men hvor det ikke er markert for sitat. At avhandlingen inneholder mye avskrift fra andres tekster, er det ingen tvil om. Det aller meste av denne avskriften har også en referanse i sin nærhet, selv om det varierer noe hvor nær referansene har befunnet seg.

Avskrift med referanse, men uten sitattegn (eller marginalt endret tekst med referanse), gjør det vanskelig for leseren å skjønne at teksten egentlig er andres tekst. Til en viss grad blir leseren villedet. På den annen side vil referansen også gi et signal til leseren om at større eller mindre deler av teksten ikke er forfatterens tanker. Leserens har også mulighet til å slå opp i referansen og finne ut av hva originalkilden ordrett sier. Avskrift pluss referanse, representerer sånn sett en etisk problematisk sum, ved at den både villeder og veileder på samme tid.

Klageren har åpenbart brutt med god henvisningsskikk ved at den jevne leser av avhandlingen ikke vil gjette seg til at såpass mange tekstplasser er ren (eller tilnærmet ren) avskrift fra kildene som det henvises til. Samtidig er de fleste forfatterne klageren låner tekst fra, kreditert gjennom referanser. De er bare kreditert i for liten grad, siden deres tekst fremstår som *inspirasjon* for klagerens tekst og ikke *som* deres egen tekst.

Noe av avskriften i klagerens avhandling er også uten referanser. I disse tilfeller dreier det seg stort sett om avskrift fra tekster fra eget fagmiljø som klageren har jobbet tett sammen med og regner seg som en del av. Det kan også dreie seg om offentlige dokumenter hvor klageren hevder at han/hun har betraktet kunnskapen som «felleseie». Avskrift av ens egne tidligere publikasjoner uten å sitere eller referere, oppfattes i dag som selv-plagiering. Tekst fra publikasjoner utkommet fra egne forskningsgrupper eller eget forskningsmiljø, er heller ikke unntatt kravene om god henvisningsskikk i form av markering av sitater og referanse ved avskrift, samt referanser ved parafrasering. Avskrift fra offentlige dokumenter, uansett om kunnskapen anses å være «felles» eller ei, skal gjøres i form av sitat.

Den dominerende forståelsen av god henvisningsskikk, er at avskrift skal markeres som sitat. Sitater er som regel korte. Ønsker man å gjengi andres tekster i større omfang, parafraserer man, hvilket vil si at man omskriver andres tekster, henter ut en ide, sentrale punkter, en essens, etc, og viser med referansen hvor budskapet kommer fra. Å få til god parafrasering kan være krevende nettopp fordi man både skal gjengi en annens tekst, samtidig som den skal omskrives nok til å kunne bli forfatterens egen gjengivelse av den andres tekst. Det krever årvåkenhet, bevissthet og selvstendig fortolkningsevne å unngå å legge seg for nært opp til andres tekster samtidig som man kan bruke disse tekstene aktiv i eget arbeid.

Etter klageutvalgets mening er det liten tvil om at klageren ikke har maktet å utøve god henvisningsskikk i avhandlingen. Spørsmålet knyttet til skyldkravet er om bruddene på god henvisningsskikk skal kvalifiseres som uredelighet eller manglende kvalitet. God henvisningsskikk krever primært en bevisstgjøring. Før eller siden i studieløpet er det viktig at god henvisningsskikk gjennomgås, og at hva som må regnes som respektfull bruk av andres tekster demonstreres og motiveres. I dag vil obligatoriske ph.d-kurs i forskningsetikk og vitenskapsteori i større grad enn på tiden da forskningsarbeidet ble utført, sikre at alle studenter har vært gjennom temaet og blitt bevisstgjort betydningen av god henvisningsskikk. God henvisningsskikk er også sammenfallende med utviklingen av en selvstendig og uavhengig forskerstemme, som makter å benytte seg av andres materiale og tekster samtidig som forholdet mellom egen og andres produksjon er avklart og uproblematisk. God henvisningsskikk og kvalitet i forskningen er derfor to sider av samme sak. Dårlig henvisningsskikk behøver ikke nødvendigvis forstås fra perspektivet om uredelighet og fusk, men kan forstås som et kvalitetsspørsmål.

Klageutvalget finner det sannsynlig at den henvisningsskikk som klageren har benyttet, og som av det sakkyndige utvalget har blitt omtalt som «konsistent» gjennom hele avhandlingen, kan forstås som et resultat av manglende bevisstgjøring og mangelfull opptrening og sosialisering inn i forskningspraksiser. Fokuset på forskningsetikk var betydelig mindre på tiden da forskningsarbeidet ble utført enn det er i dag. At det tette fagmiljøet rundt klageren heller ikke har reagert på hans/hennes henvisningsskikk, tyder på manglende årvåkenhet, interesse og dermed bevissthet rundt betydningen av en god referansepraksis. Klageren kan ha trodd at avskrift uten sitattegn, men med referanse, var god referansepraksis, at marginal omskriving med referanse var greit, at gjengivelse av «felleseie» i offentlige dokumenter ikke behøvde referanser og at tekster fra eget forskningsmiljø kunne benyttes fritt. Når hans/hennes nærmeste veiledere og kollegaer ikke har reagert, så kan man ikke se bort fra at det kan ha eksistert en «institusjonalisert dårlig henvisningsskikk i deler av miljøet», jf. Ragnvald Kallebergs formulering (s. 36 i Granskingsutvalgets uttalelse).

Klageutvalget vil bemerke at «uredelig» er en alvorlig merkelapp. Selv om avhandlingen inneholder plagiat i objektiv forstand, slik klageutvalget har redegjort for foran, er mesteparten av avhandlingen likevel forfatterens eget verk. Selv om kvaliteten på avhandlingen svekkes og skjemmes av dårlig henvisningsskikk, kan avskriften og plagiatet ikke sies å underminere de forskningsmessige bidragene i avhandlingen.

Departementet har angitt at man skal være restriktiv med uredelighetsstemplet dersom det kan være tvil om handlingen ligger innenfor kravet til forsett eller grov uaktsomhet.

Klageutvalget har ikke funnet det godtgjort at de faktiske omstendighetene i denne konkrete saken er tilstrekkelige til å kvalifisere som grov uaktsomhet. Klageutvalget slutter seg til mindretallets premisser, og er således enig i mindretallets konkrete skyldvurdering. Granskingsutvalgets konklusjon kan dermed ikke opprettholdes.

DEL III

9. Konklusjon

Det følger av forskriften § 10 fjerde ledd at klageutvalgets konklusjon skal være at klager enten har opptrådt uredelig eller ikke. Etter avstemning fatter klageutvalget enstemmig følgende vedtak:

A har ikke opptrådt vitenskapelig uredelig.

Vedlegg:

1. Oversikt over utvalgets medlemmer
2. Habilitetsvurdering av utvalgets medlemmer

Vedlegg 1: Klageutvalgets medlemmer

Leder:

Frode Mellemvik, professor ved Handelshøgskolen i Bodø, Universitetet i Nordland.

Nestleder:

Tore Lunde, professor ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen.

Medlemmer:

Irene Vanja Dahl, førsteamanuensis ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø.

Hanne Foss Hansen, lektor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

Einar Hope, professor emeritus ved Norges Handelshøyskole.

Kerstin Sahlin, professor i foretaksøkonomi ved Uppsala Universitet.

Berge Solberg, professor i medisinsk etikk, Institutt for samfunnsmedisin ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Vedlegg 2: Habilitetsvurdering

Habiliteten til klageutvalgets medlemmer er vurdert etter forvaltningsloven § 6. Ingen av utvalgets medlemmer har en slik tilknytning som § 6 første ledd angir, og det foreligger ikke særegne forhold etter annet ledd. Klageutvalgets medlemmer anser seg etter dette som habile. Det opplyses for ordens skyld om to forhold. Einar Hope har tidligere vært kollega med Tom Colbjørnsen ved Norges Handelshøyskole (NHH) fra 1991 til 1995 og 1999 til 2004. Det kollegiale forholdet har utelukkende vært av profesjonell karakter, og det har ikke vært noen faglig eller sosial kontakt. Videre bemerkes det at Ole-Andreas Rognstad, medlem i ad hoc-utvalg av 2011 og det sakkyndige utvalg, var ett av tre medlemmer som i 2008 satt i et professorutvalg som bedømte Tore Lundes kandidatur til professor.